

ПОБУТОВА ЛЕКСИКА В РОМАНІ Н. ГУРНИЦЬКОЇ “МЕЛОДІЯ КАВИ У ТОНАЛЬНОСТІ КАРДАМОНУ”

Дяченко Наталія Миколаївна

канд. філол. наук, доцент

Кафедра української мови та методики її навчання

Малькевич Юлія Георгіївна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

ННІ філології та журналістики

Житомирський державний університет імені Івана Франка

На тлі підвищеного інтересу до відновлення та вивчення культурної спадщини України дослідження побутової лексики набуває особливої значущості. Воно не лише сприяє розумінню історичних та культурних процесів, але й відкриває нові шляхи для вивчення особливостей мовної картини світу різних епох. Зокрема дослідження побутовізмів у романі Н. Гурницької “Мелодія кави у тональності кардамону” дозволяє глибше зануритися у ментальність та культурні особливості минувшини суспільства – Львова ХІХ ст.

На сучасному етапі розвитку лексикологія, з одного боку, має достатньо значні напрацювання в царині загальної теорії семантичного аналізу лексики, а з іншого – відбувається поглиблення студій у царині окремих семантичних груп побутовізмів. Різноаспектні проблеми дослідження побутової лексики представлено в працях С. Бибик, Н. Бойко, Г. Войтів, Г. Гримашевич, В. Німчука, Н. Піддубної, Т. Пітцури, Н. П’яст, М. Худаша, С. Яценка та ін.

Роман Н. Гурницької “Мелодія кави в тонах кардамону” належить до тих творів, у яких побутова лексика не лише формує атмосферу часу, але й стає важливим засобом характеристики героїв, їхніх соціальних ролей та взаємодії. Ця робота дозволяє дослідити особливості вживання побутової лексики в контексті тогочасного життя та її функції у відтворенні побутових реалій Львова ХІХ ст. Це робить дослідження актуальним не лише з точки зору мовознавчого аналізу, а й у контексті лінгвістики, де побутова лексика є важливим елементом лексико-семантичної системи мови.

Отже, одяг – один із найважливіших аспектів народної культури. Поряд з утилітарною, суто побутовою функцією одяг, практично з самого моменту своєї появи, мав функцію диференціювання. Він являє собою знакову систему, що дозволяє розрізняти людей за статтю та віком, за територіальною, етнічною, релігійною, соціальною приналежністю. Культурно-історичні процеси суспільства повною мірою відбилися у назвах одягу та взуття, які є величезними лексикологічними пластами, що заслуговують найглибшого дослідження.

У словесну канву аналізованого роману Н. Гурницька вплела широкий пласт лексем-найменувань одягу та взуття, що характеризують, з одного боку, побут та традиції простого народу, а з іншого – моду заможних міщан. Ту саму

функцію виконують побутовізви на позначення назв житла та меблів. Вони беруть участь у створенні образів персонажів та їх оточення, несуть у тексті певне семантичне, функціональне й стилістичне навантаження, яке через зміни позамовної дійсності (як зміна реалій, утрата реалій і традицій, пов'язаних із ними, зміна естетичних поглядів суспільства) не є однаковою на різних етапах розвитку мови.

Н. Гурницька репрезентує у творі одяг та взуття героїв з урахуванням поширених на той час модних тенденцій та реалій. Цей корпус назв диференціюємо за функціональним призначенням: 1) найменування головних уборів: капелюшок; 2) найменування власне одягу та його деталей: дорожній плащ, сукні закороткі, сукенка, халат, спідниця, корсет, ліф, кацабайка, сюртук, кожушок, хутро, накидка, кишені, фартух, шаль, зимова пелерина; 3) найменування взуття: черевички, черевички, капці; 4) найменування аксесуарів: намисто, парасоля, ціпок, панчохи, шпильки, рукавички, торбинка, носовички, гребінець, дзеркальце, краватка та ін.; 5) найменування дотичних матеріалів: стрічка, гудзики, тканина, нитки, голка, мереживо, вишивка.

Серед проаналізованих нами лексем на позначення назв одягу, майже половину становлять лексеми, які стосуються назв жіночого і загального верхнього одягу. Верхній одяг відрізнявся універсальним покромом, що припускає можливість носіння його і жінками, і чоловіками.

Більшість досліджених побутовізмів, що належать до лексико-семантичних груп одяг і взуття, житло та меблі. Зазначені лексеми часто влітаються в канву оповіді і в поєднанні з іменниковими, прикметниковими та дієприкметниковими конкретизаторами (шовкова сукня з мереживом та вишивкою, тепла кашемірова шаль, зайві меблі, порцелянові філіжанки), і лише номінативно, без будь-якої додаткової характеристики лексеми.

Крім того, досить широко представлені й номени на позначення кухонного начиння: баняки, ложки, виделки, тарілки, миска, збаночок, сито, млинок для кави, горнятко, таця, кавник, філіжанка, цукерничка.

Також важливим засобом увиразнення, створення в оповіді колориту місцевості й епохи є назви предметів інтер'єру: літографії, вазони, кахлі, фіранка, книжки, альбом (з тисненням на палітурці), господарська книга, рахункова книга, перо, каламар, фортепіано, камін, пічка, п'єц та ін.

Встановлено, що в межах кожної лексико-семантичної групи (назв головних уборів, одягу, взуття, житла та меблів тощо) наявні як загальноновживані слова, так і застарілі слова, діалектизми. Наприклад, з-поміж назв меблів відзначено загальноновживані лексеми: (ліжка, колиска, стіл, диван, крісло, стільчик), так і діалектні, іншомовного походження або застарілі (скриня, лава, фотель, креденс).

Демінутиви побутових лексем трапляються в трьох випадках: для транслювання семантики пестливості до чогось або когось, для уточнення маленького розміру (що в романі найчастіше використовувалося щодо дитячого одягу) та для відтворення конотації бідності чи жалюгідності.

Отже, побутова лексика є важливим складником художньої мови, який надає літературним творам соціокультурної достовірності та емоційної

глибини. Особливо це важливо в літературі, де автори через деталі побуту відображають певну епоху, культуру та звичаї. У романі Н. Гурницької “Мелодія кави у тональності кардамону” побутовізми відіграють ключову роль у відтворенні атмосфери Львова ХІХ ст., дають змогу поринути в реальність життя героїв і суспільства того часу. Через побутові елементи, такі як назви одягу, меблів, кухонного начиння та інші, авторка створює яскраву й насичену картину галицької інтелігенції та міщанства.

Список використаних джерел

1. Гурницька Н. Мелодія кави у тональності кардамону. Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2022. 512 с.